

דף הנחיות

מנהיגות יהודית - 04

בשביל מה צריך מלך?

מה במעורר?

דמותו של המלך היהודי מעוררת סקרנות. גם בלעדיו קיימת מערכת משפט מפותחת, שוטרים ושופטים. גם בלעדיו מתבצעת עבודת הכהונה בבית המקדש ועוד. לשם מה, אם כן, הוא קיים? בשביל מה צריך מלך?

במסגרת השיעור היום נלמד את הפסוקים המלמדים על מינויו של המלך ועל המצוות המיוחדות לו, נצעד בעקבות פרשני המקרא וננסה לטעום טעם בתפקידו המיוחד - ובעקבותיו לקחת כלים ומחשבות לחיינו אנו.

שקף מספר 2

יד-כי-תבוא אל-הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל-הגוים אשר סביבתי:

טו שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו מקרב אחיר תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא-אחיר הוא:

לימוד הפסוקים מעורר לשאלות וביורור:

האם מדובר בציווי למנות מלך? או במתן אפשרות למנות, אם ירצו?

"כי תבוא אל הארץ... וירשתה" בקשת המלך מתאפשרת רק לאחר ירושת הארץ. מתי היינו מצפים העם יצטרך מלך? מה זה אומר לגבי תפקידו של המלך?

שאלה לדיון
 כיצד עשה ישראל
 נבחון מוסרי על עצמו

מה היעוד?

כימבאל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבת בה - מרים שלח. הפסוקים את מרים שלח. מרים פני נביאית - מלך ישראל לא נועד לכבוש את הארץ ולהבטיח את ישיבתה. ומכאן שיעודו אינו לפתח עצמה כלפי חוץ. כי ה' הוא נטמן לישראל את הארץ, ובעזרת ה' יבס ישראל את ארצו ויבס בה לבטח חסות הפתח. עזרת ה', ונקנת וברכתו מבטחו לישראל פעמים רבות בחינה...
 לצורך זה אינו ישראל זקוק למלך. אלא דיו לישראל שיהיה "ישראל", נעם נאמן לתורה ה'. די שישג נצחון מוסרי על עצמה, וברך מבטחו ה' נצחון על כל אבב מלכים בו מן החוץ. וכן נמאיר הפסוק שלנו בספרי כאן: "אשר ה' אלהיך נתן לך - בזכותך". ה' נתן את הארץ לך, ולצורך כבושה אין אסח זקוק למלך. אלא אסח זקוק רק לעצמו, לשמורך שלך...
(ד"ר שמואל זאבן)

שקף מספר 3

כך פותח הרב הירש את פירושו הנפלא לפרשת המלך:

כי - תבא אל - הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבת בה - מלים אלה, הפותחות את פרשת המלך, מורות מיד באורח חד - משמעותי: מלך ישראל לא נועד לכבוש את הארץ ולהבטיח את ירושתה, ומכאן שייעודו איננו לפתח עוצמה כלפי חוץ. כי ה' הוא הנותן לישראל את הארץ, ובעזרת ה' יכבוש ישראל את ארצו ויישב בה לבטח תחת הגנתו. עזרת ה', הגנתו וברכתו הובטחו לישראל פעמים רבות בתורה, וגם משה חזר על כך באזהרותיו המכילות את כיבוש הארץ. לצורך זה אין ישראל זקוק לכוחו של מלך, אלא דיו לישראל שיהיה "ישראל", העם הנאמן לתורת ה'; דיו שישג נצחון מוסרי על עצמו, וכבר מובטח לו נצחון על כל אויב הנלחם בו מן החוץ. וכך נתבאר הפסוק שלנו בספרי כאן: "אשר ה' אלהיך נותן לך - בזכותך". ה' נותן את הארץ לך, ולצורך כיבושה אין אתה זקוק למלך אלא אתה זקוק רק לעצמך, למהותך שלך. אכן גם ההלכה אומרת שאין ממנים מלך אלא "לאחר ירושה וישיבה" (קידושין לז ע"ב), ובפירוש דוחה התלמוד שם את הסברה, כאילו כיבוש מלחמתי הוא תכלית המלוכה בישראל (ראה שם).

מוזמנים לדון אודות הניצחון המוסרי ומשמעותו.

שאלה לדיון
 כיצד עשה ישראל
 נבחון מוסרי על עצמו

מה מיוחד במלך?

לישראל עמדו נביאים, שופטים ודיינים קודם שהוקם מוסד המלוכה. מהו התפקיד המיוחד ששמאל המלך, זה שלא מלא המנהיגים האחרים?

שקף מספר 4

לישראל עמדו נביאים, שופטים ודיינים קודם שהוקם מוסד המלוכה.

בתוף הדברים ניתן דגש על הצורך שיבוא מהעם, על הבקשה המתעוררת בקרב בני ישראל. מדוע יש צורך בבקשה שלהם? מדוע לא ניתן ציווי חד-משמעי על כך, יש למנות מלך?

שקף מספר 8

למלך ישראל נתנו מצוות ספציפיות חשובות:

טז רק לא-יִרְבֶּה-לוֹ סוֹסִים וְלֹא-יָשִׁיב אֶת-הָעַם מִצְרִימָה לְמַעַן הִרְבוֹת סוֹס נֶה' אָמַר לָכֶם לֹא תִסְפּוֹן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד:

יז וְלֹא יִרְבֶּה-לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוֹר לְבָבוֹ וְכִסְף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה-לוֹ מֵאֹד:

רש"י הירש: רק לא - ירבה - לו וגו'. "רק" זה בא למעט את המשתמע ממצות "תשים עליך". מצוה זו מורה שיש לתת למלך סמכות ושלטון על האומה: "שתהא אימתו עליך" (ספרי), ולעומת זה אומר הכתוב "רק" ומטיל על המלך את חובת ההגבלה העצמית. חובה זו נובעת בראש ובראשונה לאותם העניינים שהיו מאז ומתמיד אבני נגף ליושר לב שליטים ולהצלחת עמיהם. הרי אלו התאוות לתהילת מלחמה, לנשים ולממון:

סוסים. הסוס היה בהמת המלחמה, ולפיכך סיפורי קרבות מבליטים תמיד את הסוס ואת רוכבו ושליט המתכונן למלחמה דאג בראש ובראשונה למספר ניכר של סוסים (השוה להלן כ, א; חיל פרעה: שמות יד... ועוד). להחזיק מספר גדול של סוסים ולהרבות אותם בלי גבול פירושו להקים כח צבאי גדול:

ולא - ישיב את - העם מצרימה וגו' וה' אמר לכם וגו'. אילו בא לאסור כאן את עצם החזרה למצרים, היה עליו לומר: "וה' אמר לכם לא תשובו..."

אכן מאז ראשית ההיסטוריה היהודית היתה מצרים ארץ מפלט לתושבי ארץ ישראל. אברהם הולך למצרים כי כבוד הרעב בארץ (בראשית יב, י), ומסיבה דומה מבקש גם יצחק לרדת למצרים ורק מצותו המפורשת של ה' מונעת אותו מהירידה (שם כו, ב). כל ישיבת ישראל במצרים נגרמה על ידי הרעב בארץ ישראל והוא שהביא את בני יעקב למצרים פעמים אחדות כדי לקנות שם צורכי מזון. עושרה הטבעי של אדמת מצרים נתן לה אפוא יתרון על ארצות אחרות והללו - וארץ ישראל בייחוד - נעשו תלויות במצרים. זו היא אפוא משמעות "לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד": אל תשובו ללכת מארץ ישראל למצרים כדרך שנהגתם בעבר; אל תרכשו שם את צורכי הכלל שארצכם איננה מספקת אותם. אל תביאו את עצמכם לכלל תלות במצרים. מלך ישראל, שגאווה על כוחו הצבאי הגדול, חוטא בשתים. הוא חוטא במישרין: תפקידו הוא בתחום אחר. והוא חוטא בעקיפין: הוא גורם שהוא ועמו יהיו תלויים במצרים. רק משם יוכל לספק סוסים לחיל פרשיו. אם מצרים תמנע ממנו את יצוא הסוסים, הרי הוא מובס. עליו לדאוג תמיד להבנה טובה ולתנועה ערה עם מצרים, ועם יבוא הסוסים מובאות גם השקפות מצריות על דרכי מדינה ואורחות חיים...

(יז) ולא ירבה וגו'. לא נאמר "ולא יסירו" או "ולא תסירנה לבבו" אלא ולא יסור לבבו. אפילו אין הן מסירות את לבו במישרין, הוא יסיח את הדעת מן המשמעות הרוחנית הנעלה של חובת המלך:

וכסף וזהב לא ירבה - לו מאד. בסוסים ובנשים נאסר הריבוי דרך סתם: "לא ירבה לו", ואילו בכסף וזהב נאמר "מאד". אכן המלך זקוק לאמצעים מרובים יותר מאשר איש פרטי רגיל, והוא זקוק לכך גם לצורך שמירת עצמאות מעמדו וגם לצורך מילוי תפקידו באומה. שהרי אפילו בכהן גדול נאמר: "גדלוהו משל אחיו" (פי' ויקרא עמ' שסג ואילך): אם אין לו רכוש משלו, יש להקנות לו רכוש בשיעור מתאים. פעילותו של מלך לקידום שלומו הרוחני והגופני של העם זקוקה לשליטה על אמצעים מספיקים. משום כך לא נאמר "לא ירבה לו" אלא "לא ירבה לו מאד": אל יצבור כסף וזהב יותר מן הדרוש, אל יהא אף להעשיר. בין כל התאוות האפשריות של שליט אהבת בצע

היא הגרועה שבכולן, ויחד עם זה היא לא תדע שובעה. "אהב כסף לא - ישבע כסף" (קהלת ה, ט). משום כך בשני החטאים הקודמים הכתוב מנמק את האיסור על ידי שהוא מוסיף את הנזק הנגרם על ידי החטא: "ולא - ישיב", "ולא יסור"; ואילו צבירת אוצרות נאסרה באורח מוחלט. היא כשהיא לעצמה רעה חולה.

מי מכוון את המלך?

מיד עם עלותו על כסא מלכותו יתנה מעשהו הראשון: שיתב ספר תורה לעצמו. על ידי כך הוא מבטא שחזרה נותנה לו בראש ובראשונה, ואין הוא עמד למעלה מהחוק אלא התנהג כבן כל פניו וכל ספידה במלך הוא לדאוג לקיום התורה בעם. בנאמנות ובמסירותו לספקידי התורה הוא יתנה "בן תורה" ראשון בעמו, ובמעשיו יתנה דגמה לאסור.

משימתו הראשונה של המלך

וקנה כשבתו על כסא מלכותו וקנה לו את-משה התורה ואת-ספר מלכתי הפכנים מלכותו: וקנה עמו וקנה בו כל-ימי חייו למען ילמדו ליראה את-ה' אלקיו לשמר את-כל-דברי התורה ואת-החוקים האלה לעשותם: לבלתי רום-לבבו מאסיו ולבלתי יסור מן-התורה: מיד ושמואל למען יאריך ימים על-מלכותו הוא ובניו בקרב ישראל.

שקף מספר 9-10

משימתו הראשונה של המלך היא לכתוב לעצמו ספר תורה:

יח וְהָיָה כְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלָכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת-מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל-סֵפֶר מַלְפָּנָי הַכְּהֹנִים הַלְוִיִּם:

יט וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל-יְמֵי חַיָּו לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֶת-ה' אֱלֹקָיו לְשַׁמֵּר אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת-הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם:

כ לְבִלְתִּי רוּם-לִבּוֹ מֵאֲחִיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן-הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאל לְמַעַן יֵאָרֵךְ יָמָיו עַל-מַמְלָכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל:

והיה כשבתו וגו'. מיד עם עלותו על כסא מלכותו יהיה מעשהו הראשון: וכתב לו וגו', שיכתוב ספר תורה לעצמו. על ידי כך הוא מבטא שהתורה ניתנה לו בראש ובראשונה, ואין הוא עומד למעלה מהחוק אלא התורה תכוון את כל חייו וכל תפקידו כמלך הוא לדאוג לקיום התורה בעם. בנאמנותו ובמסירותו לתפקידי התורה הוא יהיה "בן תורה" ראשון בעמו, ובמעשיו יהיה דוגמה לאומה:

צידה לדרך

אלו חובבות מלכותיות יכולות ללוות אותנו בחיי היומיום?

בסבת מנחם מנדל בערין אישור וילא
 חתונה וילא
 חתונה וילא

שקף מספר 11

אלו מסרים נוכל לקחת אל חיי היומיום?

מדוע המלך נדרש 'לבלתי רום לבבו מאחיו'?

כיצד יכולה דמותה המנהיגותית של המלך להוות השראה עבורנו?

להערות והארות:

משה שמעון אופן

Moshe.oppen@gmail.com

054-8496992

**רוצים עוד?
סרקו והצטרפו
ל"אחים לנפש"**

© כל הזכויות שמורות ל'אחים לנפש'